

Соціально-економічна безпека держави як запорука сталого розвитку

Феленчак Ю. Б.¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.04.2023	Економіка	330.11

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13898913>

Анотація. У статті досліджено концепцію соціально-економічної безпеки держави як фундаментальну передумову сталого розвитку. Проведено аналіз ключових внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на стан соціально-економічної безпеки, включаючи економічний розвиток, соціальну політику, політичну стабільність, глобалізаційні процеси та вплив економічних і політичних криз. Розглянуто основні методи забезпечення соціально-економічної безпеки, зокрема стратегії та політики національної безпеки, інструменти моніторингу та оцінки ризиків, а також взаємодію державних інституцій та приватного сектору. Акцентовано увагу на необхідності комплексного підходу до управління соціально-економічною безпекою, який враховує сучасні глобальні виклики та внутрішні особливості держави. Висвітлено значення соціально-економічної безпеки в процесі досягнення сталого розвитку та підвищення рівня життя населення.

Ключові слова: соціально-економічна безпека, сталий розвиток, національна безпека, глобалізація, управління ризиками, політика безпеки.

Socio-economic security of the state as a guarantee of sustainable development

Annottion. The article examines the concept of socio-economic security of the state as a fundamental prerequisite for sustainable development. An analysis of key internal and external factors influencing the state of socio-economic security, including economic development, social policy, political stability, globalization processes and the impact of economic and political crises, was carried out. The main methods of ensuring socio-economic security are considered, including national security strategies and policies, risk monitoring and assessment tools, as well as the interaction of state institutions and the private sector. Attention is focused on the need for a comprehensive approach to the management of social and economic security, which takes into account modern global challenges and internal features of the state. The importance of socio-economic security in the process of achieving sustainable development and raising the standard of living of the population is highlighted.

Key words: socio-economic security, sustainable development, national security, globalization, risk management, security policy.

Вступ

¹ д.е.н., доцент, Львівський державний університет фізичної культури ім. І. Боберського
<https://orcid.org/0000-0003-0615-3326>

Соціально-економічна безпека держави є одним із ключових чинників, що визначають її здатність досягти сталого розвитку. В умовах глобальних викликів, таких як: економічні кризи, зростання соціальної нерівності, екологічні загрози та політична нестабільність - питання забезпечення соціально-економічної безпеки набуває особливої актуальності. Сучасні підходи до управління національною безпекою передбачають інтеграцію економічних, соціальних, політичних та екологічних аспектів, що дозволяє створити стійку основу для довгострокового процвітання та соціальної стабільності.

Аналіз чинників, які впливають на соціально-економічну безпеку, демонструє її багатовимірність та складність. З одного боку, внутрішні фактори, такі як: рівень економічного розвитку, ефективність соціальної політики та політична стабільність - безпосередньо впливають на здатність держави забезпечити своїм громадянам гідний рівень життя та стабільність. З іншого боку, зовнішні виклики, включаючи глобалізаційні процеси, економічні та політичні кризи, створюють додаткові ризики, що підривають соціально-економічну безпеку навіть найбільш розвинених країн. Проблему соціально-економічної безпеки держави досліджували Гнатенко В., Дашко І., Денисенко М., Заверуха Д., Копитко М., Краус К., Краус Н., Кримчак Л., Кримчак О., Кулаковська Т., Марченко О., Олійничук О., Рогоза Н., Токарський Т., Череп А., Язлюк Б. та інші.

Метою статті є дослідження сутності соціально-економічної безпеки, аналіз чинників, що впливають на її забезпечення, а також розгляд основних методів, які можуть бути застосовані для формування ефективної системи соціально-економічної безпеки держави. Особлива увага приділяється розробці стратегій та політик, спрямованих на попередження та нейтралізацію загроз, а також ролі інструментів моніторингу та оцінки ризиків у процесі управління безпекою.

Результати

Поняття соціально-економічної безпеки набуло значного розвитку в наукових дослідженнях і практичній діяльності протягом останніх кількох десятиліть. Історіографічний аналіз цього поняття дозволяє виявити еволюцію його розуміння та зміни в акцентах, що відображаються в сучасних наукових та практичних підходах.

У другій половині ХХ століття соціально-економічна безпека вперше була предметом досліджень у контексті загальної національної безпеки. Ранні роботи зосереджувалися на дослідженні впливу економічних і соціальних факторів на стабільність держави та суспільства. Перші визначення акцентували увагу на захисті національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, таких як: економічні кризи, політична нестабільність та соціальні заворушення. Важливими в цей період стали роботи таких вчених, як Джон Мейнард Кейнс, чия теорія економічного регулювання заклала основи для подальшого розвитку концепції соціально-економічної безпеки [1].

На початку ХХІ століття, з початком глобалізації та інтеграційних процесів, у наукових колах розпочалася активна дискусія про нові аспекти соціально-економічної безпеки. Концепція стала більш комплексною, враховуючи не лише економічні, але й соціальні, екологічні та політичні фактори. Важливими у цей період стали роботи таких дослідників, як Джозеф Стигліц та Амартія Сен, які акцентували увагу на зв'язках між економічним розвитком, соціальною справедливістю та забезпеченням безпеки [2].

Сучасні дослідження соціально-економічної безпеки акцентують увагу на інтеграції концепції з принципами сталого розвитку. Зокрема, розглядається важливість балансування економічних інтересів, соціальної справедливості та екологічної стійкості. Відомими сучасними дослідниками в цій області є Джон Равлз та Майкл Портер, чії роботи з питань економічної безпеки та конкурентоспроможності підприємств

підкреслюють важливість інтеграції соціальних та економічних аспектів для досягнення сталого розвитку [3].

На сьогоднішній день соціально-економічна безпека продовжує бути активним предметом досліджень. Особливу увагу приділяють новим викликам, таким як цифровізація економіки, зміни клімату та глобальні економічні кризи. Розвиваються нові підходи до оцінки ризиків і розробки політик, спрямованих на забезпечення комплексної безпеки. Важливим напрямом є інтеграція соціально-економічної безпеки в загальну стратегію сталого розвитку держави, що відображає сучасні тенденції в наукових дослідженнях.

Історіографічний аналіз визначення соціально-економічної безпеки свідчить про його динамічний розвиток та розширення уявлень про цю концепцію в контексті глобальних і локальних змін. Для всебічного розуміння концепції соціально-економічної безпеки важливо розглянути її ключові складові, які формують основу стабільного і сталого розвитку держави. Кожен з компонентів цієї концепції взаємодіє з іншими, утворюючи комплексну систему, що забезпечує ефективний захист національних інтересів і соціальної стабільності. Схема, що представляє ці компоненти, дозволяє візуалізувати їх взаємозв'язки та важливість у загальному контексті забезпечення соціально-економічної безпеки [4, 5, 6].

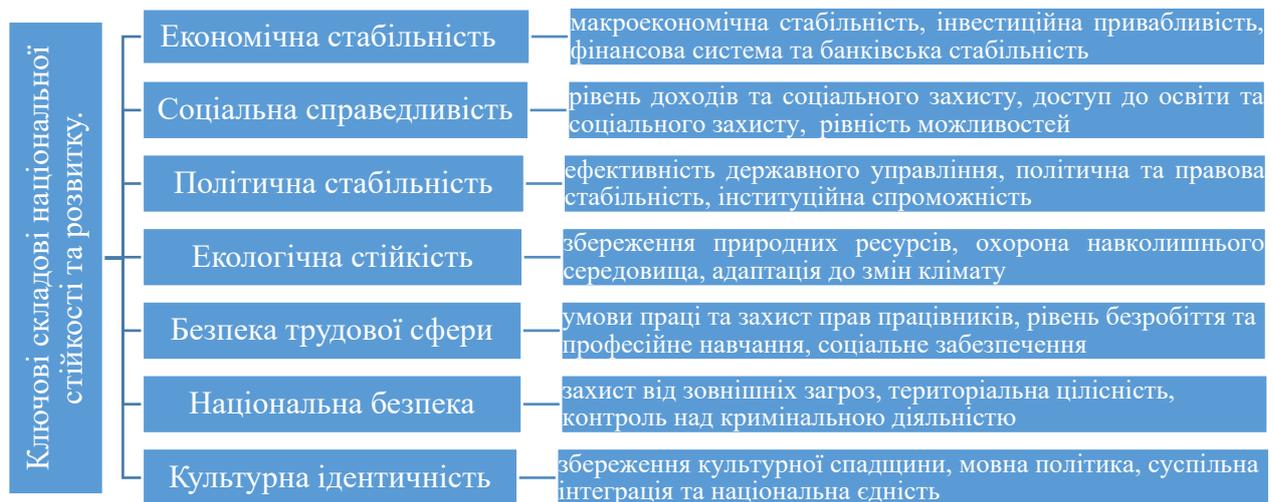

Рис. 1. Ключові складові національної стійкості та розвитку

Зокрема, економічна стабільність, соціальна справедливість і політична стабільність формують основні пілони безпеки, які безпосередньо впливають на рівень довіри до державних інституцій і загальний добробут населення. Екологічна стійкість та безпека трудової сфери доповнюють цей фундамент, забезпечуючи довгострокове збереження ресурсів і соціальних гарантій. Водночас, національна безпека та культурна ідентичність слугують додатковими елементами, що зміцнюють соціально-економічну безпеку в умовах глобалізаційних викликів та внутрішніх загроз.

Щоб глибше зрозуміти, як соціально-економічна безпека впливає на сталий розвиток, необхідно проаналізувати взаємозв'язок між цими двома поняттями. Соціально-економічна безпека охоплює ряд компонентів, які забезпечують стабільність і стійкість держави в економічній, соціальній, політичній та екологічній сферах. Наведені компоненти, у свою чергу, мають безпосередній вплив на реалізацію концепції сталого розвитку.

Взаємозв'язок між соціально-економічною безпекою та сталим розвитком

Аспект	Соціально-економічна безпека	Сталий розвиток	Взаємозв'язок
Економічна стабільність	Забезпечує стабільність національної економіки, захист від фінансових криз.	Економічний ріст та розвиток без загрози для ресурсів і довкілля.	Стабільна економіка підтримує інвестиції в сталий розвиток, а сталий розвиток зміцнює економічну стабільність.
Соціальна справедливість	Гарантує рівний доступ до ресурсів і послуг, підтримку соціального захисту.	Соціальна інтеграція та рівність можливостей для всіх верств населення.	Соціальна справедливість сприяє соціальній стабільності, що є основою для сталого розвитку і довгострокового процвітання.
Політична стабільність	Забезпечує ефективність управління та правопорядок.	Політичні системи, що підтримують сталий розвиток і довіру до державних інститутів.	Політична стабільність створює умови для реалізації стратегій сталого розвитку, а сталий розвиток підтримує стабільність.
Екологічна стійкість	Захист навколишнього середовища та природних ресурсів.	Збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь та екологічне благополуччя.	Екологічна стійкість забезпечує умови для довгострокового сталого розвитку, а сталий розвиток включає екологічні аспекти у планування.
Безпека трудової сфери	Гарантує гідні умови праці, захист прав працівників.	Розвиток трудового потенціалу, зниження безробіття, підвищення кваліфікації.	Безпека трудової сфери забезпечує соціальну стабільність, що сприяє сталому розвитку через збільшення продуктивності та рівня життя.
Національна безпека	Захист від зовнішніх та внутрішніх загроз.	Гарантує стабільність держави як умову для реалізації довгострокових планів.	Національна безпека забезпечує умови для сталого розвитку, захищаючи країну від загроз, що можуть зашкодити економічному і соціальному прогресу.
Культурна ідентичність	Збереження культурної спадщини та	Розвиток національної культури та	Культурна ідентичність підтримує соціальну згуртованість, що є

Аспект	Соціально-економічна безпека	Сталий розвиток	Взаємозв'язок
	національної єдності.	інтеграція культурних цінностей у глобальному контексті.	важливою для сталого розвитку, втілюючи цінності та традиції в сучасних умовах.

Сформовано авторами [6-9]

Аналіз взаємозв'язку соціально-економічної безпеки та сталого розвитку, представлений у таблиці, свідчить про їхню тісну інтеграцію та необхідність комплексного підходу до забезпечення стабільності держави. Кожен із компонентів соціально-економічної безпеки є невід'ємною частиною загальної системи, яка формує основу для сталого розвитку. Від економічної стабільності до культурної ідентичності, наведені елементи сприяють формуванню сприятливих умов для розвитку на довгострокову перспективу, захищаючи національні інтереси від загроз різного характеру.

Важливо відзначити, що сталий розвиток, в свою чергу, посилює соціально-економічну безпеку, створюючи умови для економічного зростання, соціальної інтеграції та збереження природних ресурсів. Таким чином, забезпечення стабільної та безпечної соціально-економічної ситуації є передумовою для ефективного впровадження стратегій сталого розвитку, які спрямовані на досягнення балансу між економічними, соціальними та екологічними цілями.

Отже, розуміння взаємозв'язку між соціально-економічною безпекою та сталим розвитком дозволяє сформулювати ефективні стратегії управління, спрямовані на підтримку стабільності держави і її здатності адаптуватися до глобальних викликів. Відповідний підхід до вирішення цих питань є ключовим для забезпечення процвітання суспільства, розвитку економіки і збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Соціально-економічна безпека держави є багатогранним явищем, на яке впливають різноманітні фактори, що визначають стабільність та стійкість суспільного розвитку. Зазначені фактори діють на державу як з середини, так і з зовні, формуючи комплексну систему взаємодії, яка обумовлює стан соціально-економічної безпеки. Внутрішні фактори відображають особливості економічної, соціальної та політичної системи країни, тоді як зовнішні фактори пов'язані з глобальними процесами та викликами, з якими стикається держава у міжнародному середовищі.

Розгляд цих факторів дозволяє виявити ключові аспекти, які потребують уваги з боку державної політики, а також зрозуміти механізми впливу кожного з них на загальний рівень соціально-економічної безпеки. Огляд основних внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають соціально-економічну безпеку, сприятиме формуванню цілісного уявлення про сучасні виклики та можливості, які виникають у процесі забезпечення сталого розвитку держави.

Економічний розвиток та стабільність є одним з ключових внутрішніх факторів, що визначають рівень соціально-економічної безпеки держави. Економічна стабільність забезпечує стійке зростання національної економіки, підвищення рівня добробуту населення та оптимальне функціонування ринкових механізмів. Високий рівень ВВП, низька інфляція та стійка фінансова система створюють фундамент для забезпечення соціальної стабільності та зменшення ризиків економічних потрясінь. В умовах стійкого економічного розвитку державі легше здійснювати ефективну соціальну політику,

спрямовану на підтримку населення, забезпечуючи високий рівень соціально-економічної безпеки [10].

Соціальні аспекти та соціальна політика відіграють не менш важливу роль у формуванні соціально-економічної безпеки. Рівень соціальної нерівності, доступ до якісної освіти та медичних послуг, ефективність системи соціального захисту – всі ці елементи є показниками соціальної безпеки держави. Ефективна соціальна політика здатна забезпечити соціальну згуртованість, підвищити рівень життя населення та зменшити ризики соціальних конфліктів. Водночас, низький рівень соціального захисту та соціальна несправедливість можуть стати джерелом нестабільності та загрози соціально-економічній безпеці [11].

Політична стабільність та ефективність управління є визначальними факторами у забезпеченні соціально-економічної безпеки. Стабільність політичної системи сприяє ефективному здійсненню державної політики та реалізації стратегічних планів розвитку. Ефективність управління, у свою чергу, дозволяє державі швидко та адекватно реагувати на внутрішні і зовнішні виклики, а також забезпечувати верховенство права та соціальну справедливість. Натомість, політична нестабільність, корупція та низький рівень інституційної спроможності можуть призвести до соціальних заворушень, економічних втрат та послаблення соціально-економічної безпеки.

Глобалізація та міжнародні відносини значно впливають на рівень соціально-економічної безпеки держави, обумовлюючи її інтеграцію у світову економіку та впливаючи на внутрішні економічні процеси. Глобалізація сприяє розширенню економічних можливостей через залучення іноземних інвестицій, розвиток міжнародної торгівлі та технологічний обмін. Однак, одночасно вона створює нові ризики та загрози, такі як економічна залежність, загострення конкуренції на світових ринках та вразливість до глобальних криз. Тому, для забезпечення соціально-економічної безпеки необхідно розробляти адаптивні стратегії, що враховують специфіку міжнародних відносин та глобальних тенденцій [12].

Вплив економічних і політичних криз на соціально-економічну безпеку є одним з найважливіших зовнішніх факторів, здатних призвести до серйозних потрясінь у державі. Економічні кризи, такі як глобальні фінансові кризи чи рецесії, можуть спричинити скорочення виробництва, зниження рівня доходів та зростання безробіття, що, у свою чергу, впливає на соціальну стабільність. Політичні кризи, включаючи конфлікти, санкції та міжнародну нестабільність, можуть послабити державний суверенітет та обмежити можливості для реалізації національних інтересів. Отже, здатність держави протистояти цим викликам є критичною для забезпечення її соціально-економічної безпеки.

Для досягнення високого рівня соціально-економічної безпеки держава має застосовувати широкий спектр методів, які враховують як внутрішні, так і зовнішні чинники впливу. Формування комплексної системи захисту передбачає використання різноманітних інструментів та підходів, спрямованих на зміцнення економічної, соціальної та політичної стабільності. В умовах сучасних глобальних викликів розробка ефективних методів забезпечення соціально-економічної безпеки є одним з ключових завдань державної політики. Розуміння сутності цих методів та їхньої взаємодії є надзвичайно важливим для формування системи управління соціально-економічною безпекою, здатної адаптуватися до швидкозмінного економічного середовища та забезпечувати сталий розвиток.

Стратегії та політики національної безпеки є основоположними методами забезпечення соціально-економічної безпеки держави. Формування стратегій національної безпеки передбачає розробку системи заходів, спрямованих на виявлення, попередження та нейтралізацію потенційних загроз, що впливають на соціальну та

економічну стабільність країни, включаючи економічну політику, соціальний захист, екологічну безпеку та інноваційний розвиток. Зокрема, стратегії національної безпеки мають передбачати створення умов для економічного зростання, підтримку соціальної рівноваги та забезпечення екологічної стійкості. Водночас, важливо враховувати специфіку національних інтересів та міжнародного контексту, щоб адаптувати політики національної безпеки до сучасних глобальних викликів.

Інструменти моніторингу та оцінки ризиків відіграють ключову роль у процесі забезпечення соціально-економічної безпеки, надаючи можливість оперативно виявляти та оцінювати загрози, що впливають вплинути на стабільність держави. Моніторинг економічних, соціальних та політичних показників дозволяє отримати актуальну інформацію про стан безпеки та виявити потенційні ризики на ранніх етапах їхнього розвитку. Сучасні інструменти оцінки ризиків, зокрема аналіз сценаріїв, системи раннього попередження та економетричні моделі, сприяють прогнозуванню можливих наслідків різних загроз та розробці ефективних заходів для їхнього попередження [13]. Таким чином, системний моніторинг та оцінка ризиків є невід'ємною частиною процесу забезпечення соціально-економічної безпеки, забезпечуючи гнучкість та адаптивність державної політики до змін у внутрішньому та міжнародному середовищі.

Роль державних інституцій та приватного сектору в забезпеченні соціально-економічної безпеки є надзвичайно важливою, оскільки лише їхня ефективна взаємодія забезпечить комплексний підхід до вирішення питань безпеки. Державні інституції мають забезпечувати нормативно-правове регулювання, створювати сприятливі умови для економічної діяльності та впроваджувати соціальні програми, спрямовані на підвищення рівня життя населення. Приватний сектор, у свою чергу, сприяє економічному розвитку, інноваціям та створенню робочих місць, що є фундаментальними для соціально-економічної стабільності. Співпраця між державними інституціями та бізнесом, зокрема у питаннях соціальної відповідальності, інвестицій у сталий розвиток та впровадження сучасних технологій, є запорукою ефективного функціонування системи соціально-економічної безпеки.

Висновки

Узагальнюючи результати дослідження, зазначимо, що соціально-економічна безпека є фундаментальною умовою для забезпечення сталого розвитку держави. Її сутність полягає у створенні умов для стабільного економічного зростання, соціальної справедливості, політичної стабільності та екологічної стійкості. Аналіз факторів, що впливають на соціально-економічну безпеку, продемонстрував необхідність комплексного підходу до управління, що враховує як внутрішні аспекти – економічний розвиток, соціальну політику та ефективність державного управління, так і зовнішні чинники – глобалізацію, міжнародні відносини та вплив світових криз.

Забезпечення соціально-економічної безпеки вимагає застосування цілого ряду методів та інструментів. Серед них центральне місце посідають стратегії та політики національної безпеки, які мають бути спрямовані на захист національних інтересів, підтримку економічної та соціальної стабільності, а також адаптацію до сучасних глобальних викликів. Інструменти моніторингу та оцінки ризиків дозволяють своєчасно ідентифікувати потенційні загрози, забезпечуючи оперативну та ефективну реакцію на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища. Важливою залишається й роль державних інституцій та приватного сектору, чия взаємодія є запорукою формування ефективної системи соціально-економічної безпеки.

Таким чином, соціально-економічна безпека є інтегральною складовою сталого розвитку, яка забезпечує стабільність і процвітання держави. В умовах сучасних глобальних викликів та внутрішніх трансформацій ефективна політика у сфері

соціально-економічної безпеки стає не лише гарантією стабільності, але й каталізатором для подальшого розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Рогоза, Н. С., Плотнікова, Л. С. Аналіз світового розвитку, фінансові та соціально-економічні цикли з оцінкою їх кризових фаз в умовах глобалізації. In The 1st International scientific and practical conference "Modern science: innovations and prospects" (October 10-12, 2021) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2021. 545 p. (p. 491).
2. Язлюк, Б. О. Теоретичні основи сутності та змісту соціально-економічної безпеки. Економічний аналіз. 2014. № 16 (1). С. 49-154.
3. Краус, К. М., Краус, Н. М., Марченко, О. В. Актуальні проблеми фінансів та економіки. 2023. // [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/43820/>
4. Гнатенко, В. Основні складові економічної безпеки держави. Науковий вісник: Державне управління. 2021. №1 (7). С. 66-82.
5. Олійничук, О. І. Система економічної безпеки держави та рівні її формування: концептуальні аспекти. Галицький економічний вісник Тернопільського національного технічного університету. 2015. № 48(1). С. 93-100.
6. Копитко, М. І., Заверуха, Д. А. Характеристика основних складових забезпечення економічної безпеки держави. Вчені записки Університету «КРОК». 2021. № 3 (63). С. 155-160.
7. Кримчак, Л., кримчак, О. Управління сталим розвитком підприємства з позиції забезпечення економічної безпеки. Development Service Industry Management. 2023. № 4. С. 181-186.
8. Кулаковська, Т. А. Державні важелі впливу на сталий розвиток суспільства. Економіка і регіон. 2013. № 5. С. 50-57.
9. Дергачова, В. В. Концептуальні засади сталого розвитку як передумова соціально-економічного розвитку регіонів України. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2003. №2. С. 230-235.
10. Токарський, Т. Б. Соціально-економічна безпека України. Сучасні питання економіки і права. 2017. № 1-2. С. 179-189.
11. Гнатенко, В. Основні складові економічної безпеки держави. Науковий вісник: Державне управління. 2021. №1 (7). С. 66-82.
12. Череп, А., Воронкова, В., Регіна, А., Денисенко, М. Соціально-економічна безпека у контексті міжнародного економічного клімату задля забезпечення конкурентоспроможності економіки. 2023. // [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://dspace.kmf.uz.ua/jsui/handle/123456789/3172>
13. Череп, А., Дашко, І., Огренич, Ю. (2024). Діджиталізація бізнес-процесів на підприємствах як фактор забезпечення соціально-економічної безпеки в умовах сучасних євроінтеграційних викликів. Економіка та суспільство. №64. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-36>